

III. Levelezés Kriza János halálát követően – a Vadrózsák utóélete

94. Toldy Ferenc Ferencz Józsefhez. Budapest, 1875. március 27.

Főtisztelendő Tanár Úr,

Fogadja, kérem, hálás köszönetemet azon szívességért, mely szerint a Keresztyén[!] Magvető újabb köteteivel, Channinggel,³⁹² s legújabban az Unit. Kis Tükörrel³⁹³ megajándékozni méltóztatott.

Különös fontossággal bírnak azok rám nézve, főleg egyház- és irodalom-történeti számos és becses részleteikkel melyeket irodalmi tanulmányaim érdekében felhasználhatnom valódi szerencse. Pirúlnék, hogy csak ily barátságos támogatásnak köszönöm azok ismeretét, ha egy oly könyvészeti organum hiánya nem magyarázná meg irodalmunk új meg új gazdagodásai körüli tökéletlen tájékozottságunkat, mely kivétel nélkül minden újabb publicatiókat teljesen regisztrálna.

Kettős indok, hogy újra is a legszívesebb hálámat fejezzem ki Főtisztelendő Úr jószágáért.

Épen midőn soraimat bezárnám, vettem megdöbbenve és fájdalommal a mi nagy érdemű Krizánk halál hírért!! Tiszteltem őt mint író, mint tudóst, mint hazafit. || Szerettem mint költőt, mint embert – mert bár személyesen nem ismertem, de levelezvén vele réges rég óta, mint ritka rokonszenves, szeretetre méltó természet hatott rám mindenkor. Ah istenem! hát csak ki-kiválnak közölünk egymás után, kiket életben tudni oly jól esett!

Ohajtottam volt költeményeit összegyűjtve kiadni, s így azok hatását feléleszteni. Minden íze költő volt. Kértem 1843ban, 61-ben, 68-ban, kértem tavál! Elfoglaltsága mellett szerénysége és megszokott késedelmeskedése miatt nem lehetett belőle semmi! Holmit álnév alatt adott. Legalább álneveit közölte volna velem: még most is fűzhetnénk verseiből egy valóban nemes illatú koszorút! Barátjai tán össze tudnák jegyezni mind azt, mi tőle van e nemben. Tegye Főtisztelendő Úr lehetőségessé e szándék kivitelét. A Kisfaludy-Társaság szívesen nyújtaná segédkezését. A Vadrózsák materiáléjára pedig, legyenek, kérem, különös ügyelettel. Hiszem hogy akadna Kegyetek közt – nálunk bizonyosan – ki a II. kötetet össze- || állítaná! A kiadást az Akadémia szívesen eszközölné.

³⁹² William Ellery Channing (Newport, 1780 – Old Bennington, 1842) az unitarizmus apostolaként ismert amerikai unitárius lelkész és író.

³⁹³ Ferencz József: *Unitárius kis tükör az unitárius egyház történelme, hitelvei, egyházalkotmánya és szertartásai rövid foglalatra*. Ny. Stein J. M. Kir. Egyet. Nyomd. a Ref. Tan. bet., Kolozsvárt, 1875.

Istenem! tegyenek valamit, hogy az ő szellemi kincseit megmentjük a hazának, s az ő neve fenmaradását is biztosítsuk!

Fájdalommal fejezem be derült hangulatban kezdett köszönő soraimat. Tegyenek valamit, édes Főtiszt. Úr! Krizának nem szabad egészen meghalni.

Isten Velünk

Lekötelezett szolgája
Toldy Ferencz

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Ferencz József hagyatéka]

Autográf levél, 3 oldal.

95. Hajós Béla Gyulai Pálhoz. Kolozsvár, 1875. augusztus 18.

Nagyon tisztelt Pali bácsi!

Becses megbízása folytán van szerencsém, ide mellékelt könyvben Szentiváni Mihály munkainak első, s mint tudom, egyetlen megjelent kötetét, rendezése[!] alá bocsátani. – A könyv a kolozsvári unitár. ifjúsági olv. egyesület tulajdona lévén, szépen kérem Pali bácsit, majd ha szükséges nem lesz többé, kezemhez vissza juttatni.

Kriza Gyulával tegnap szintén beszéltem a Vadrozsák és becsek felküldése tárgyában. Biztat, hogy e hó vegeig készen lesz a letisztatással, s akkor azonnal felfogja küldeni, bár rendezetlenül, mivel ő maga ahoz nem ért, mint mondja. ||

Az életrajzi adatoknak eddig megkellett volna érkezniük m. tud. akad. tag Berde Aron ur tollából azon önéletrajzi töredekkel együtt, melyet boldogult Kriza ur iratai közt találtak, s melyet e célból Kriza Gyula Berde urnak átadott.

Fani né[né]meknél voltam s az egész családot a legjobb egészségben találtam.

Köszönetet mondva a megtisztelő megbizásért, s Pali bacsinak kedves családjával együtt a legjobb jokat kívánva vagyok szerető és

tisztelő öccse

Kolozsvártt, 18/8 75.

Hajós Béla

Lelőhely: OSZK Kézirattár [Levelestár]

Autográf levél, 2 oldal.

A beszéd az akademia kia-|| dásában fog megjelenni, talán februárban. Akkor legelső kedves kötelességemnek tartandom, hálám csekély jeléül egy példánnyal kedveskedni belőle Nagytiszt[elendő] úrnak.

Hadd fejezzem ki köszönetemet másik becses küldeményeért: saját egyh. beszédei kötetéért is. Én Nagyt. úr egyházirodalmi működését mindig tisztelő figyelemmel kísértem s jól esik most művei egyikét saját ajándékából birnom.

Még egyszer kérem, fogadja hálámat s egyszersmind tiszteletem kifejezését, melylyel vagyok

Budapest 1875 decz 21.

Nagytiszteletű úrnak

alázatos szolgálja

Szász Károly

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Kriza János hagyatéka]

Autográf levél, 2 oldal.

98. Farkas György³⁹⁶ Jakab Elekhez. Szentgerice, 1876. március 4.

Kedves barátom Uram!

Azon kérésére, hogy mik boldogult püspökünk FT Kriza János Urnak, ha nállam volnának oly levelei, melyikből az ő életére jellemző adatokat lehetne találni küldeném fel – En iszonyu sok levelei közzül választottam ki egy csamat[!], de azok átaljában nem tartalmazznak igen sok adatokat az érdeklött célra, van imitt amott azó jellemére vonatkozóis – ha használni lehet valamit, belöllük, használja – hanem, nem tehetek rolla, láthatni elég jó indulattal, és bizalommal viseltetett hezzám, de oljan nyilatkozatok nemigen találtatnak bennök, hogy azokat jellem vonásnak lehetne tekinteni – Külömben mindenütt azó szelidsége, joakarata, és akos[!] tapintata látszik –, En sakszor[!] említettem neki aztamit néhai Ferencz Császár és Király 1817^{ben} Erdélyben jártakor mondott valt[!] akkori Gubernátor Bánfi Györgynek: *Minden jol van édes Bánfim, csak hogy te igenis jovagy.* Ezis igen jo valt[!], míg a roszzuk hazis[!].

Ez a nagy csomo levél tudom, hogy a postát igen terheli, és igen költséges, azért hogy bará-||tom Uramot ne terhelje, én itt kifizetem a postat. –

Ha ezután kapnék valami használhatot, érdekest – felküldöm. –

Az idönk roszz, essös s alj[!] Sáras, hogy alíg képes az afféle nehéz embernek mintén; a pajtáhozis menni –

³⁹⁶ Farkas György (Kohátfalva, 1800 – Szentgerice, 1882) 1824 és 1836 között ikladi, 1836-tól haláláig szentgericei unitáius lelkészként szolgált. Kriza Jánossal elsősorban mint marosszéki esperes váltott számos levelet.

E miatt a kedély rossz – az egészség gyenge, az ember az életétis megunja – kivált én, ki már már könyebbülist vártam *Kelemen* által – s ő elesett, a [- - -] ám. – Mert édes barátom! akár jobb, akár bal kézfelől várjak valakit, sohult sem találok segítségre valót – jók és becsületes emberek vannak, de a gátra valok igen kevesek. –

En Siga Komával a levelét közöltem, mert tudom mivolt értelme – azt hiszem ő tudja. Itt mindennek van, mit egyék, mit igyék, de pénze nincs – e részben oljanok vagyunk, mit[!] a templom egere – a gabonának semmi ára – a boroknakis csekély: s – csak toszigáljuk az életet, s jobb világot várunk, míg kifogyunk belőle – magam biztatom azal, hogy legalább adossa senkinek nem vagyok, nekem is kevés adosom van.

Isten tartsa meg ott a távolban – tisztelem kedves jó reményű fiát – tisztelem Hajos – Buzogány Urakat, tisztelem minden ottan élő Unitar Hitrokonokat – azok közt *Hatala* Uratis – aki mint *Peter* megtért. azaz: [-] maradtam

SzGericzén 4^k Mart 876

tisztelő barátja

Farkas György

Szgericzei Un[-]

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Kriza János hagyatéka]

Autográf levél, 2 oldal.

Megjegyzés: A levél írója az *o* és az *a* betűket következetlenül használja.³⁹⁷

99. Kiss Mihály Jakab Elekhez. Árkos, 1876. április 21.

Tisztelt barátom! kedves komám!

Vettem igen becses és bizodalmas leveledet. Az ünnep környéke, maga az ünnep, gyakori halálok, tavaszi dolgok, zsinatra előkészülő bizottsági foglalkozás, s [-] igazán arra szorítottak, hogy csak ma küldhetek a feledhetlen *Krizánk leveleiből 13-at*. Ennyi, hiszem is, hogy elég leszén.

A levelek márgóira, s nehol aláhúzva is, a veres plajbászolást megtettem, mert csak ott kell inkább felfognod a czélzatokat – azt te megis érted mind ott. Ha időd leszén, fusdmeg másutt is, ha ott is használhatna valamit. Különösen kérlek, más szemektől dugva tartani az 1871 nov. 13-kít a 2-k és 3-k lapokon. Te értessz. Hiszen veled együtt valánk Krizának rokonszenyben! –

Ha felhasználtad, küldvissza hasonló biztos úton.

A püspökség kérdésében véleményét nyilvánítani papnak bajos – pedig leveledben kérdéd.

³⁹⁷ Ezt az is magyarázhatja, hogy Farkas György hosszú időn át szolgált Szabédon, ahol mezőségi a-zó nyelvjárásban beszélnek.

Elégedj meg enyivel: a komaságot tiszteletben tartom! – Fő gondnok pedig nem csak hogy legyen, hanem meg is leszen, Daniel Gábor. –

Élj soká, te, hazánk és státusunk nagyhasznu embere!

Árkos, 1876 ápr. 21.

ohajtja őszinte barátod

Kiss Mihálymk

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Krizsa János hagyatéka]

Autográf levél, 1 oldal.

100. Jakab Elek özv. Kriza Jánosnéhoz. Budapest, 1876. október 6.

Tisztelt Kedves Kománém!

Végre némi eredményre jutottam két függőben levő dolgára nézve, mit kedves vejéhez írt levelemben mellőzнем kellett. Sietek azt tudatni.

Többekkel való beszélgetés után örömmel tudatom, hogy az írók özvegyeinek adott segély élethosszig tartó, csak évről évre utalványoztatik az alapszabályok értelmében. Ezt kedves Kománém élvezni fogja haláloig, a mit későn adjon Isten. Nem csak, hogy meg nem szűnik, de Szász Károly miniszteri tanácsos ur szíves volt nekem megígérni, hogy az 1877^{ik} évi költségvetéskor, a mi novemberben lesz, valahogy egy kevéssel pótoltatást fognak Gyulai urral együtt megpróbálni, mit aztán velem tudatnak. A tisztelt ur a legbensőbb rokonérzéssel nyilatkozott Kedves Kománémról, és csudálkozott, mikor havonkénti 7 fr. s pár krajczár nyugdíjelvezetéről biztosítottam őt. Kétszeris mondá, hogy Gyulai urral a mondott irányban minden lehető megtesznek.

A „Vad Rózsák” dolgában én azt láttam ugyan ezen jó urtól: vennék át bár 1 forintban példányát, hogy Steintől kedves kománém meneküljön, elmondva az ő háborgatását s kedves kománém szomorú helyzetét. Ebben is a legnagyobb készséggel ajánlkozott, s komolyan ígéré, hogy mindent megtesz, hogy az Akadémia ily módon átvegye. De ez lasson lesz eszközölhető. Okosan s ez időt és alkalmat jól kikeresve kell ebben eljárni, hogy siker legyen. Kérem tehát kedves kománémot, Steint bírja várakozásra, a példányokhoz jogát tartsa fenn, de további levelem vételéig tetteleg el ne hozassa, hogy ha – a mit nem remélek – az Akadémiával elnem sülna a dolgunk, legyen fentartva a másik út a menekülésre; azon esetben ugy tesziünk, mint otthon létemkor beszélünk róla.

Bocsássá meg a dolog késő elintézését. Ezer baj várt rám visszajöttemkor, száz akadt nyakamba azóta is. Csaknem roskadok le e dolog miatt. Isten áldja tisztelt kedves Kománém egészséggel. Legyen erős a türebben. Szeresse kedveseit s bizzék jó embe- || reinek jó indulatában. A gonoszok szava ne sebezze szívét, ellenségek azok, nem méltók bosszankodásra. Az élet kockája feketét vetett Kománé számára, élete napja homályba borult; de ott vannak világító mécsül fia s leánya és veje. Keressen örömet ezekben, ők tudom igyekeznek azon, hogy szenvedéseit türethőkke tegyék. Az édesnek a keserüvel

váltakozásában foly le halandó életünk. Ez emberi sorsunk, min változtatni nem lehet. Reznatio és férrias türelem s a létező jónak becsben tartása – ez a mit bölcsen tehetünk.

Isten legyen kedves kománéval, tisztelem szereteteit, tartsa meg bizalmában s jóakaratóban

Buda-Pest, octob. 6. 876.

változatlanul igaz barátját
Jakab Elekmk.

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Jakab Elek hagyatéka]

Autográf levél, 2 oldal.

Címzés (külön borítékon): Özvegy Kriza János *unitarius püspökné* ő Nagyságának megkülönböztetett tisztelettel. *Kolozsváratt*.

101. Nagy Péter³⁹⁸ Gyulai Pálhoz. Kolozsvár, 1876. november 29.

Édes Pali

Igéretemet beváltandó értesitem önt hogy gr. Mikó a „Vadrózsák” kiadására 500 ftoz fizetett volt, ez azonban nem fedezte a nyomdai költséget, úgy hogy az elkelt példányok árát is beszámítva, az özvegy még 198 fttal adósa Steinnak.

Remélem egészsége az olta helyreállt, s ha ez így van, megtanulta hogy magát kimélnie kell, a mire nagyon, de nagyon kérjük barátjai. Pestről hazajövelelem olta időmet a hivatalos teendők anynyira igénybe vették, hogy egyebet semmit sem voltam képes tenni; de remélem már lesz egy kis üres időm, s lekaphatom azt az ígért beszélyt. Isten áldja!!!

szerető barátja
Nagy Péter

Kolozsvárt, november 29én, 1876.

Lelőhely: OSZK Kézirattár [Levelestár]

Autográf levél, 1 oldal.

³⁹⁸ Nagy Péter (Kolozsvár, 1819 – Kolozsvár, 1884) 1866-tól református püspök, előtte kolozsvári lelkész és a kolozsvári főiskola természettan tanára volt.

102. Jakab Elek Kovács Jánoshoz. Budapest, 1876. december 15.

Tisztelt Tanár Úr,
kedves barátom!

A bizonyítékot Sz. K-nak³⁹⁹ rögtön átvittem s újabban fölkértem mind a nyugdíj lehető emeltetésére illetőleg az írói segély magasb mértékben kiszabására, mind a *Vad Rózsák* készletének bár mely mérsékelt árban átvételére, hogy kedves kománém Stein 300 for. követelésétől valahogy szabaduljon meg. Minden kitelhető jóakaratot ígért. A siker az alap erejétől függ, mert Kriza iránt általános[!] mély az érdeklődés minden tudós-körben. Erről mihelyt eldől vagy én tudósítom vagy Gyulai Pál, kihez rögtön írjanak, hivatkozva a Sz-nál levő bizonyítékra. De azonnal, mert a költségvetést a jövő héten megcsinálják, s akkor dől el a dolog. Ki tudja, lesz e oly jó hangulatban a Társulat vezetősége egy év múlva? És leszek e én itt, hogy tapossak benne?

Ön jutalmaztatása már most jókor jó fel, akkor ne röstelje egy kis levelet írni hozzám, csinosan kérve benne Hanzely ő nagyságát – adott szavára figyelmeztetőleg – hogy elintézésénél mutassa meg tetteleg jó indulatát. Én aztán hozzá fölviszem s magam is meg kérem.

Tisztelt kománémnek mondjon tőlem minden jó kívánságot, kívánom neki a türelem, keresztényi önmegadás és valódi női lelki erő azon mértékét, mely elhordoztatja vele sorsa sanyarúságait s életének oly hirtelen történt oly roppant megváltozását. Én tisztelni fogom amíg élek őt és férje emlékét s kérem hozzám és az enyimekhez való baráti bizodalját.

Sajnálom, hogy a kis uj magzat keresztelőjén jelen nem lehetek. Vén embernek – minő vagyok – télen nem tanácsos utazni. Meg köszönöm, ha novembertől ápriliséig levéltáram s szobám barlangja melegében kihuzhatom az életet. Sokat betegeskedem nagyon. Összeroskdt(!) testi alkatom s kivált kedélyem elvesztése pusztítólag hat a fizikai részek gyöngülésére is. Különben az enyimek pótoljanak engem. Ők bizonyára szeretik [-], a kicsinek [-] egyik növekedése s bene[!] a szülőknék örömet szívből kívánnak. Én köszöntöm az anyát, az apát rokonszenvenvel üdvözlöm s a keresztelés ünepélyének[!] vidám lefolyását szívből kívánom. ||

Egy pár igen jellemző tartalmu vagy élete nagy fordulataiban őt felmutató levelét kedves Krizánknak nejéhez ohajtanám látni, de hamar[?], mert uj évre be is lesz küldve Főtiszt. Ferencz J. urhoz – ha betegség nem gátoland.

Isten áldja minden jóval, tartsa meg továbbra is szíves indulatjaiban
Buda-Pest, decz. 15. 876.

tisztelő barátját
Jakab Elekmk.

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Jakab Elek hagyatéka]
Autográf levél, 2 oldal.

³⁹⁹ Sz. K. = Szász Károly

103. Jakab Elek Kovács Jánoshoz. Budapest, 1877. június 21.

Kedves jó barátom!

Mindjárt két hónapja eljövételünknek s nem találkozásunknak. Fájó, gyötrelmes és – higgyék el – egész házunkra. Nagy megrázkódtatáson vitt át a sors. Aggódalmom folytonos, ha nem rossz jó e ki abból, mit a jó keresése ösztönénél fogva s indokából tetünk. De fájdalmunk igen nagy része barátunk, igaz rokon keblü barátunk elvesztéséből jó. Önök első helyen állnak itt. Mintha szívökben lettem volna, úgy meggyőződtem, kedves barátom, a Kriza-háznak hozzánk való igaz szeretéről. Sokat áldoztak érettünk, sokat nyugtalanokdtak. Résztvettek bünkban. Az isten, az egek irgalmas istene áldja meg érette önöket mindnyájokat. Én és családom soha el nem feledjük, mily hívek, igazak s jók valának hozzánk életünk leg válságosabb pillanatiban. Én is híven ápolom önök iránti barátságunkat szíveinkben. Ha alkalom jó, megmutatjuk, hogy tudunk szeretni és áldozni. De az isten hasonló sorstól őrizze meg. Ne válasza el egymástól egyéb, mint a késő s csöndes halál. Örvendjenek egymásban, szeressék forrón egymást s ránk – tisztelőikre s hív barátaikra – ezutánis emlékezzenek meg.

Nem neheztel e az én kedves Krizaném, drága komám asszony, hogy nem táviratoztam volt? S nem is írtam eddig? Oh ne nehezteljen! Nehéz volt a szívem örökké. A kiknek írtam, nem úgy írtam, a mint kellett volna! Most valamivel nyugodtabb vagyok, csak valamivel! [-] irok, keveset s zavarosan, de őszintén.

Mi élünk, egészségünk van, sok bajjal küzködünk, miket nincs miért említenem, bajos az új állapothoz szokás, irtóztató a kiadás, csekély a kényelem, ahoz képest, a mit elvesztettünk, gyakran van csüggedés szívünkben, vágyakozás a drága haza felé, s elhagyottink közé. De hát nem lehet, mert a felköltözés rémitő pénzt nyelt el. Viseljük keresztünket. Együtt vagyunk, együtt türünk, szenvedünk, s várjuk a kifejlődését a jövőnek.

Kedves Krizáném! Az ég legyen a maga házanépével. Köszönöm szeretetét s jóságát enyimekkel együtt. Emlékezzék ránk, mint igaz jó barátira s tartson meg jóindulatiban. Ha nem írásom bántotta, kérem, esedezem bocsánatát. Leányom írt, vegyék ezt pótlásul.

Edes János barátom! Ön egészen lekötelezett engem. Jó volt hozzám, mint én tán nem lehetek soha. Áldja meg érette az Isten minden áldásaival. E levél legyen hálám s rokonszenvem örök tanubizonyysága.

Tisztelt Lenka hugom! Legyen állandó az ön öröme kis angyalában || s szerető jó és gyöngéd férjében. Őrizze meg az enyimek emléket nemes szívében, mint mi megőrizzük önét, amíg élünk.

Fűzzön össze minket az igaz önzetlen barátság egy állandó szereteti viszonyba. Számítsanak ránk, mint legjobb emberökre, mi is legkedvesebb barátink közé sorozzuk önöket.

Kedves nőm, Rózám, Ilonám, Józsefem velem együtt tisztelik s az élet minden javát s boldogságát kérve számukra én vagyok s leszek a mig élek

Kedves jó barátom!

Buda-Pest, jun. 21. 877.

igazán szerető és tisztelő barátja
Jakab Eleksk.

U.i. Gyulának mondják meg, ha látják – legszívesb tiszteletemet, én ügyéről nem fedkeztem meg, mihelyt adatom lesz, mindent megteszek érdekében. A *Vad Rózsák*-ért is szólok majd a maga idejében, már egyszer említettem volt Szász K-nak, de ő azt mondá, majd a költségvetéskor – ha lehet – valamit ismét próbál.

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Jakab Elek hagyatéka]

Autográf levél, 2 oldal.

104. Kovács János Jakab Elekhez. Kolozsvár, 1878. március 2.

Szeretve Tisztelt

Kedves Elek bátyám!

Jan. hó 29-ről keltezett becses levelére, mely nekem örvendetes hirt hozott vala, még csak most válaszolhatok. Mert a nagy érdeklődéssel kísért és szép rendben lefolyt körvizsgálatok után is, nekem szünidőm nem volt, sőt még azután voltam jobban elfoglalva. Ez mentse ki késedelmemet.

Rendkívülileg megörvendtettem vala annak, hogy elvül kimondották, miszerént ezután mindenik semester végeztével 100-100 forintot kapunk. Hisz épen ezt óhajtottam, hogy legyen valami határozott összeg, de biztos. Hogy arra legalább || lehessen számítani s ne kelljen mindég kunczurálni. E szerént én nemhogy neheztelnék, de nagy hálával tartozom Elek bátyámnak szíves közreműködésiért; mert a nélkül nem lett volna semmi a jelenlegi nyomasztó pénzviszonyok között. Én már a *Keresztelőt* szinte meg is tartottam, de még a honorárium nem érkezett meg. Talán csak nem fog elmaradni?...

Péterfi barátommal mindent eligazítottam utasítása szellemében. Azt hiszem eddig a Képeket s a 20 frtot az ő levelével vette is. A Küldött Képek közül az egyik jobb és tisztább azért azt fellehet használni. A másikat a hátán levő sajátkezü irásáért küldöttem, melyet én irattam volt fel, a mikor azt nekem adta szegény *Apám*. A pénzt illetőleg örömmel tudósíthatom, hogy az elküldött 20 frttal együtt már || kéznél van 60 frt. Én egyedül 43 frtot gyűjtöttem össze. A Kiss Mihály – Sándor János és Vásárhelyről a Biás úr közben járásai folytán. E szerént tehát a kívánt összegnél már 10 frttal több van, de ha szükség lenne még, könnyen lehet összeszerezni. Épen ma jára nálam N. János barátom s abban állapotunk meg, hogy csak a kép jól sikerüljön. Elek bátyám inkább többet is ajánlhat.

Én különben teljesen megvagyok győződve a felől, hogy *senkinek annyira szívében nem fekszik*, mint *Elek* bátyámnak a kép sikerülése. *Áldja meg a jó Isten érte!*...

Arról szó sincs, hogy az életiratért járulandó honorariumából elfogadjunk a képre, mert már van elég. s különben is Elek bátyám soha le nem róható hálára kötelezett minket az életirat által, melyben, mint Ferencz József püspök mondá elragadó részletek vannak. Alig várjuk, hogy megjelenjen. A Gyulai Pál beszéde nagy hatást keltett. Valójában || klasszikus beszéd. A vége nagyszerű. A szigorú kritikus, úgy látszik jól ismerte. Bizony az angol költőket senki se tudta volna úgy lefordítani, mint a néhai. Ha még egy pár évig élhetett volna, Burns műveit bizonyosan lefordítottam volna vele, mert már rá is vettem volt. – Sic fata volunt!...

A leveleket, részvét iratot, a Gyula *skizzejét*⁴⁰⁰ is készséggel rendelkezésére bocsátjuk s elküldheti a Székely Kereszturi Középtanodának. A Dávid Ferencz életiratát illetőleg majd írok külön. Jelenleg rajtam kívül jól vannak. Én egy kissé megvagyok hülvé. Anyám s Lenke az illetőket csokolják s Elek bátyámat szeretett fiával együtt tisztelik. Én is a hölgy koszorúnak kezeit csókolom, s Elek bátyámat Józseffel együtt melegen üdvözölve s tisztelve maradok

Kolozsvártt, marcius 2. 878.

hálás tisztelője
Kovács János

Lenka várja a Komám levelét, a kicsi Lenke pedig már jár s beszél. Kérdeztem, hogy mit küld Kereszt Mamának, s a kicsi kezét a szájához teszi, megcsokolja a 3 ujját – s azt küldi.

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Kriza János hagyatéka]
Autográf levél, 4 oldal.

105. Péterfi Sándor Jakab Elekhez. Hévíz, 1878. április 17.

Tisztelve szeretett Barátom!

A mivel véletlen kedves leveledben benyitottál, szintén azzal vagyok kénytelen ösbudai lakodba kopogtatni. Késtem felelettemmel néhány napot, mert sürgős, időmet s lelkemet igénybe vevő irással valék elfoglalva. *Teis azért*, ki lélektani tapasztalatból isméred az e-féle helyzetet, *bocsáss-meg!* mert a Mát. VI. 15. szerint, ez a „*Conditio sine qua non.*”⁴⁰¹ Egyéb aránt az én elvem szerint nincs oly baj, melyet igaz akarattal

⁴⁰⁰ Skizze (ném.) 'vázlat, vázlatrajz'. Itt Kriza Gyula édesapjáról írt biográfiáját érte Kovács János a skizz alatt. (Ld. a dokumentumoknál a 3. szám alatt.)

⁴⁰¹ *conditio sine qua non* (lat.) 'elengedhetetlen feltétel'

javá ne lehetne tenni; e pedig a bajok közt nem a *non plus ultra*.⁴⁰² Tehát, hogy a dologra térjek, minden esetre kedvesen meglepett leveled. Örvendek látva munkásságod eredményében tégedet – miként embernek az Istentis ez úton adatott láthatni, látva hogy élsz és munkálkodól. Örvendek, hogy te is azon angyalok közül vagy, kik a Kriza sírjára mutatva mondják: *Nincsen itt, feltámadott!* Örvendek szép és jó lelked azon eszméjén, hogy leveleitis megmenteni akarod a feledés porlasztó sírjától. Öröömöm koronája pedig, hogy azokról is, mint élőkről emlékezhetél, a kiknek életében és jollétében van életed és boldogságod forrásának fő ere; értem a fejér galamb-fiakból és édes anyjukból álló s kolozsvári paradicsomába, galambpostaként ősi fészkebe vágó szeretteid körét. Én imádkozom és meg-nem szünöm kérni az Istent, hogy ez örömemimet tegye állandókká teljes életemben – .. én pedig örökké szeretném élni!!

A mi pedig már kérdéseidet illeti. Én örömet adom szózatomat kegyeletes indítványodra, sőt kész vagyok arrais, hogy nálam lévő többi leveleit hozzád felküldöm. Török Áron épen leveled érkeztekor nálam lévén, ígérte, hogy a néhai Inczeffi leveleit is öszvekeriti s hozzám küldi csatlakozás végett. Szeretném tehát, hogy szándékod végrehajtásával engednél egy havi időt – legfőlebb Május végéig elvárnál velök és megírnád addig, felküldjem-e azokat és a nálam lévőket vagy ne? Véleményem szerint azokat egymással ismét és örökre egyesíteni tenné teljessé kegyeletes szándékomat. A Kriza életrajzából, ha a keresztény magvetőn kívül egy külön példányban is kiadod, kérek számomra díjja fizetésének feltétele mellett egy példányt. Szász Károly Ő Nagyságais szives volt „Emlékbeszédét megküldeni. Krizának egy arczképét-is külön igen kedvesen venném, illő arán[!] természetesen.

Nem haragszom Steinra. Ő velem jót tett s nem leszek soha és semmi esetre háládatlan hozzá, én azt mondom az Isten őtet áldjameg! Most egy füzet temetési szent beszédek tisztázásán dolgozom, melyeket ismét || neki kell adnom, még pedig képzeld minő adosságba? Négy év leforgása alatt tett helyettem életbiztosítási díjt a Victoriának, melynél elvesztettem 280. forintot és most ezt kell ledolgoznom. Sulyos csapás rajtam! Mivel azonban becsületkérdés, kárban nem szabad hagynom. Így-is jó, hogy elvár. Nem csak vár, hanem a mint egy Szigetvári Klein Gyula nevű Dr. Rabbi ígérte s kérve kért, hogy beszédeimet engedjem általa németre fordíthatni s én Steint, mint vevő tulajdonost kértem, ő a fordítás jogát nekem ajándékozta, hogy rajtam segíthessen. A német fordítás kiadására ugyan, a haborufélelem miatt, vállalkozó még nem akadott, írja Klein Ur, de a munkával és reménnyel nem hagyfel.

Irok még mind szakadatlan másnemű beszédeket is; de lassan haladhatok, mert minden reggel 2-3 óráig bizonyos láz van rajtam; e mellett a szegénység bús gondjaiis, mint bizonyos szellemi láz: sokat levonnak munka időmből.. de azért még-is küzdöm; sok van

⁴⁰² non plus ultra (lat.) 'ennél nem tovább'. Gyakran főnévi jelentésben valami utol nem érhető jelölésére szolgál.

hátra, mit megírni szeretnék. Bizonyosan, hamarább kifogyok életem nappalából, mint teendőimből. 1817. April. 5^{en} születtem volt, 61. éves legény vagyok!

A mit az áldott emlékü David Ferencz emlék-alapjáról irtál, becses figyelmeztetésed igen helyén van. Népiünk azonban 1871. oltá évről évre csak a jobb évek reményjével vigasztalja a folytonos terméketlenség miatt elborult életét. Lehetetlen, hogy oly sok idő múlva jobbra ne forduljon sorsunk. A körömben élők mind – most mind szegény földmives nép lévén, el-kell várnom e kérdéssel az aratást. A mult évben a nyugdíj intézetalap rovatálával – az előbbi években a zsinati költségek rovatálával küzdöttünk. No de: jobb jövőt várunk, lehetlen jobbra ne fordulni sorsunknak, a mikor aztán egyszerre kipotoljuk mind azt, a mit elmultunk.

Tán a háboru átkát a mindenható angyali elfordítják hazánkról.

Még legalább egy leveledet válaszul a függő kérdésre tiszteletteljes bizalommal kérem.

Nálunk még csak most, csak e héten kezd szembetűnőleg tavaszodni. Tán a tavasz is – a közel oláhokban táborozó muszkaseregétől iszonyodik. Nálunk a nép azt beszéli, hogy a muszka és oláh közti ellenkezés, csak tettetés, a medve a farkas és rokával, ámbár kisebb vadak, de egy prédára lesnek. Ne hidj komádnak se! mond a székely.

No de most veszem észre, hogy eléggé kibeszéltem magamat. Fogadd őszinte legszivesebb üdvözetem; lelkem szentek szentjétől áldott nőddel és szeretteddel együtt szerencsések. Istentől és embertől áldottak legyetek. Kegyes jó emlékedet továbbrais kérve és várva, maradtam

Héviz, 1878. Aprilis 17.

tisztelve szerető barátod
Péterfi Sándor mk.
unitárius lelkész

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Kriza János hagyatéka]

Autográf levél, 2 oldal.

Címzése: Országos levéltár-igazgató méltóságos *Jakab Elek* Urnak, teljes tisztelettel, *Bel-ügy ministerium. erdélyi levéltárnál* Országház a Várban. *Budapest.*

Megjegyzés: A rövid és hosszú magánhangzók olvasata bizonytalan. A pecséten: Budapest – Vár, délelőtt 23/4 (rajta: Fr. 5 kr.)

106. Farkas György Jakab Elekhez. Székelykeresztúr, 1878. május 1.

Kedves Barátom Uram!

Köszönöm elsőbben azt, hogy szegény néhai nőmről meg emlékezett, s ismét nyilatkozatát nyilvánította, bizony Kedves barátom Uram, 53 éveket így együtt tölteni, és pedig tűrhetőin jól – szép idő. de ennek így kellett lenni, már én következem mert 79 év nehezült vállamra, aztan igaznak kell lenni: *Leni us aut C(r)itius sokszor[?] praperamus*⁴⁰³

⁴⁰³ lenius aut critius (lat.) 'gyengébben, vagy bírálva'; p(r)aperamus (< paupero lat.) 'szegényítjük'

az Uram[?]. En nemisbánom, mert már terhes réám nézve az élet, kivált az uljan terhes Élet, mint az enyim, Édes barátom Uram! 79^k éves korabanis mindig *repítalni*,⁴⁰⁴ tanulni, a nagy baj – hanem *Deus nobis [-] haec atia firtis[?]*.⁴⁰⁵

Meg irta volt, hogy a *Kriza* nehaj Urral tett levelezéseimet adnám oda hagy[!] hagy[!] adná a Kereszturi iskolának. – En nem emlékszem, hogy [-] töllem afféle levelek – mert en nem küldöt- || tem fel afféle magános négyszem közt törtint levelezéseket, mert azok töbnyire oljan tartalmuak vultak, hogy más felekezeteket sértettek volna, az iljenek pedig a Kriza Ur rénomiját[?]⁴⁰⁶ sértették volna, s így nem láttam tanácsosnak Szász Károly Ur eleibetáalni. S.a.t. ha azomban netalám[!] léteznének ulj leveleim, amelyek meg erdemelnek a használatot, ám lássa mit csinál veluk –

Sig⁴⁰⁷ a komámtul éppen most jövik haza, ök mind jól vannak Tisztelik barátam Uramat kedves Családjával.

Enis tisztelem drága kedves nejét akit én mindig betsültem, s betsülök míg elek – Isten tartsamégezint gyermekitis –

Tisztelem Hajos János Urat – Buzogány Aron Urat, s másokatis nevezetesen meg orvos Schulek Urat aki szemem világ át[!] vissza adta – tisztelettel maradtam

édes Barátom Uramnak

Szkeresztur 1^{en} Maj 878

tisztelo barátja

Farkas György

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Kriza János hagyatéka]

Autográf levél, 2 oldal.

Megjegyzés: Nagyon nehezen olvasható kézírás. A vesszőt, pontot sokszor gondolatjellel helyettesíti. A magánhangzók használata bizonytalan.

107. Kiss Mihály Jakab Elekhez. Árkos, 1878. május 1.

Árkos 1878 május 1.

Nagyon tisztelt barátom!

A Kriza kedves emlékü püspökünk életrajza megírására szükségelt és általam kezredre küldve volt eredeti leveleit a néhainak hogy a Kereszturi gymnasiumunk könyvtárának – ot-tani elhelyezés és az idők során át megtartás végett – megküldjed, a felől nemhogy kifogást emelnék, söt nyilvánitom, hogy kedvem szerint és örömemre teended, azaz, beléegyezem, annális inkább, mert részint esperes társaim is erre hajlandók, – részint azon levelei || hoz-

⁴⁰⁴ repítálni (< repeto lat.) 'ismétel'

⁴⁰⁵ Deus nobis (lat.) 'a mi Istenünk'

⁴⁰⁶ rénomé (fr.) 'tekintély, dicsőség, hírnév'

⁴⁰⁷ a sor mellett Farkas György kézírásával: „Signar deit [-]”

zám rokonilag bizalmas hanguakís, amire csak büszke lehetek ott a könyvtári nagy nyilvánosságánál. – Neked pedig ezen nemes ötletedért és eljárásodért köszönetemetis nyilvánítom.

Reményem, nem leszek terhedre, ha arra kérek: mond különös tiszteletemet alkalomilag egy pár előttem nagyon kedves miniszterialis hivatalnokoknak: mtgs Szász Károly és Buzogány Áron uraknak! –

Neked pedig csak életet, erőt és egészséget kíván az, aki – ha ezeket birod, – azeléken[!] keresztül nem fog féltetni tégedet.

őszintén tisztelő barátod
Kiss Mihálymk

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Kriza János hagyatéka]
Autográf levél, 2 oldal.

108. Török József Jakab Elekhez. Erzsébetváros, 1878. június 5.

Erzsébetváros Jun. 5. 1878.

Méltóságos Igazgató Ur!

A jó minap tisztelendő Péterfi Sándor esperes ural találkozáva meg emlité miszerint Méltóságod szent célja néhai nagy emlékü Kriza püspök urnak emlékét megörökíteni: e célból a néhai leveleit ohajtaná egybe gyűjteni. E szép terv létesítése céljából bátor vagyok én is három darab levelét a nagy e. néhainak ide zárva Méltóságodnak meg küldeni. Az egyik levél az egyh. énekeknek általam orgonárai ki dolgozását tárgyazza, – a dicséreteket még Kr. életében kidolgoztam és kiküldöttem – most a zsoltárokon dolgozom, hogy ez által leg alább egyes egyházaknak szolgáljak – mint tavaly a torockóinak és a jövő hóban meg küldendő vagyok a Szentgerliczeinekis –

Sok volna miről Méltóságodnak irhatnek, hogy magam expectorálhassam⁴⁰⁸ – hanem majd egy „pro memoria” mindent napfényre hozand – ha már nem leszek.⁴⁰⁹

Fogadja Méltóságod legmélyebb és igaz őszinte tiszteletemet, ki is öröklök Méltóságos igazgató urnak

alázatos szolgája
Török Józsefmk
tanár

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Kriza János hagyatéka]
Autográf levél, 1 oldal.

Megjegyzés: a lap hátoldalán a felirat: T. *Török Josef* ur küldeménye Krizá-hoz. 1878. jun. 5.

⁴⁰⁸ exspecto (lat.)' vár, sejt, elébe néz, elvár'

⁴⁰⁹ Péterfi Sándor ceruzás megjegyzése e mondat után: Elmaradt.

109. Péterfi Sándor Jakab Elekhez. Hévíz, 1879. január 7 – február 23.

Kedves, tisztelve szeretett Barátom!

Magam csudálkozom, hogy történhetett meg, hogy leveledre levelem fél év olta maig haladott. Én őszintén bevallom, a nélkül hogy vétkeket a postamesterek nyakába rázni kívánnám, hogy az egész az én halogatásomon mult.⁴¹⁰ Irtam Török Jozsefnek Erzsébetvárosra, Török Áronnak, Ferenczi Lajosnak F. Rákosra. mindenik dicsekedett vele, hogy becses levelei vannak a b. e. Krizától; de csak Ferenczitől nyertem három darab levelet, azt-is úgy, hogy másoljamle és az eredetét küldjem vissza neki. Ismét irtam Ferenczinek, hogy eredetiben kell a levél, mondjon-le feltételéről, de lemondását maig varom. Török Áron-is akart, de maig nincs eredménye.⁴¹¹ Török József utóbbi felszólításomra azt mondá, hogy kezénél lévő leveleit közvetlen kezeidbe küldötte. Így tusakodtam (tollal természetesen) hogy neked adott szavamnak eleget tehessek; maig eredmény nélkül! Pedig az eredményt meg mind reményelem és bizton várom. Folyó hó 21.^{kn} Török Áronnal elkezdjük a köri visitatiót s annak alkalmával nyelbe ütöm ezt a fejszét-is minden esetre.

Aztán szolgáljon mentségemre az az eset, hogy én legszivesebb akaratom mellett se tudok anyit írni (levelet) mint amenyit írnom kellene s akarnék is ha lehetne. Hévízen egy 9000. forintba került szép községi iskola épült, van benne 3 tanító, van 220. iskolakötelezett s ez a Közoktatás Úgyi n. mélt. ministerium kegyes pártfogásának hozzájárultával úgy jött létre, hogy a homályban működő tényező és rugó, mely az egész ügyet mozgásban tartottam s maig munkásságban tartom, az elnök, a jegyző, a levelező, a naplóvezető, a számoló, a mindenekért felelős az utolsó darabonti szolgálatig, én vagyok. Es lennem kell, mert a többi tényező csak névvel azok, a kiknek lenniök kellene.⁴¹² Ez okból az iskola nekem anyi munkát ad, hogy papi és és[!] esperesi hivatalom hasonlításba se tehető vele. Pedig mind ezek csak időmet, életem legdrágább kincsét emésztk-fel s csak önfentartásom érdekében teendő munkáiban gátolnak; nem hogy valami – az életre nélkülözhetlen anyagi jóval jutalmaznának; hanem inkább szegényítésemre folynakbe szemlátomást. De mind ezt csak önigazolásomra hozom fel; nem panaszklok, önkényt viselt kereszt vállamon!

Aztán, kedves Elekem! ha már oly sok idő olta nem irtam, engedj meg, ha kipanaszlom magamat.⁴¹³ Irtam, mind ezek daczára, ket fűzet egyházi beszédeket a mult 1878^k-évben. Az egyiket September végével teljesen elkészítve felküldöttem Stein János urnak; teljes reménnyel váltam[!], hogy ha egyházi beszédeimmel, a tökéletesedés utján haladva,

⁴¹⁰ Péterfi Sándor kézírásával a lap szélén a következő megjegyzés szerepel: *nb. Kriza halál [- - - -]*

⁴¹¹ Péterfi Sándor kézírásával a lap szélén a következő megjegyzés szerepel: Irtam Január 7.^{kn} de felbekerletet szakasztanom egy véletlen eset miatt.

⁴¹² Péterfi Sándor megjegyzése: Ingyen itt senki sem akar meg a legszentebb ügynek se szolgálni.

⁴¹³ Péterfi Sándor megjegyzése a lap szélén: Irtam Január 15.

fennebb állok, mint állottam az eddig kiadott 11. füzet bármelyikével, megveszi Stein; de szörnyen csalatkoztam. E korszak mostohaságára, egyházi irodalmunk pangására, a Victoriánál szenvedett kárvallásaira hivatkozott és a kiadást nem vállalta. Dolgoztam tovább egy évnél! többet mint a ki szánt vet és imé! semmit sem arattam, hijába vetetem! Innen következett fejemre az a csapás, hogy az első magyar ált. biztosító Társaság Főügynökségének 124. forintra nőtt adosság és perköltség fejébe, mielőtt végrehajtás utján vétetett volna eleget, eladtam őszi olcsó árban az évi szűk termés miatt szűköngyűlt kenyérnek valómat csak nem az utolsó szemig, hogy ezen régi adósságomat végezhessem.

Jött a 3^k csapás is végre. Harmadik éve már, az Olt árja harmadikszor tevő tönkre, második kapálás után, szép reményű törökbuza termésemet Julius elején-is. Augustus elején-is. Ismét – tehát és ismét semmivel állok terhes kötelességeim mellett ezer becsületmunkával elárasztva még mind népes családommal az életben. Örök busulás, aggodás férgei emésztnek, mint a szű a fát szokta emészteni. Égek, nem élek. De nem égek mégis-el, mint a Mozes csipkebokra a pusztában.

Őszintén, nyílt szívvél irom Isten előtt, a mit irok. Lelkemre || felelek minden szóm valóságáért. És imé! ezen helyzetben áll az oka; hogy levelezéseimmel mindig hátralékban állok; sőt néha, mint a rossz adós, el-is felejttem, kinek mivel vagyok adós? Kérlek ez-okból bizva nemes barátságod részvételére, bocsáss meg erőtlen barátodnak, kinek az életben legfőbb bánatom, hogy pontosan levelezni, mint illenék, képes nem vagyok. Jobb jövőm édes reményjében ígérem, hogy vétkes mulasztásomat kipótolom, ha élek, a jövő Zsinatig. Addig mindent, a mit lehet, összeszedek s viszem oda magammal.

Arra-is tiszteletteljes bizalommal kérlek, hogy ha teheted és időd van, gondoldj rá: nem lehetne-e Budapesten egy vállalkozóra akadnom, ki az imént említett egyházi beszedeim füzetét bár anyi áron, mint Stein ez előtt, megvinné és kiadná? Ezzel nem csak Steint lepném-meg, de magam-is nagyon-nagyon meglelnék vigasztalva jelenlegi helyzetemben.⁴¹⁴

Mellékeltem 3. levelet bizalmasan azon szíves kérésemmel, hogy légy oly kegyes, adandó alkalommal küld vissza nekem. Az elismerés Dr. Klein Gyula urtól vet nemű fényt munkáimra; Stein mentegetődzése és engedékenysége fentebb említett beszédeim nem vállalkozásának igazolására és a második levél Kleintől szép reményeim meghiusulásának ideiglenes bevégzett történetére. Legutóbbi levelében (ezt honn hagyám) felel a két könyv-árús is benne: a Bosznia miatt elterjedett aggodalomra, mely a kiadó könyv-árúsokatis zsibbasztja sat.⁴¹⁵

Mily édesdeden lepett meg tehát a f. év 3^k napján érkezett leveled a kedves emlékü Kriza képpel? azt én megirni képes nem vagyok. Mily ritka szerencse? mily ritka öröm rám nézve az e féle, anyi szomorú csalódással telt év után! Ezerszer fennebb jutalmazva és tisztelve érzem magamat általad, mint sem érdemlettem. Isten áldjon meg érette, soha

⁴¹⁴ Péterfi Sándor megjegyzése: Irtam Januar 21^{kn}

⁴¹⁵ Péterfi Sándor megjegyzése a lap szélén: Irtam Februar 10^{kn}

se feledemel, szent kötelességemnek tartandom míg élek meghálálni, Isten tartsameg közhasznu életedet szeretteid áldott körében.

A visitatiotis maig elvégeztem Török Áronnal a környeki jegyzővel. Látom nekiis sok a gondja, ezer a baja, melyekben nyakig uszik. Hanem Ő könnyebben viszi, ifju, erős és tehetős ember.

Igérte⁴¹⁶ volt több izben, hogy a Inczeffi b. e. espereshez irt Kriza leveleket megkeríti. Maig nem tett eleget adott szavának. Késedelmeim egyik oka ő. Ötet vártam. Isten veled! Isten áldása házadon. Tartsd meg szives emlékedben örökre hú barátodat!

Péterfi mk

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Kriza János hagyatéka]

Autográf levél, 3 oldal.

Címzése: *Jakab Elek* barátomnak őszinte hiv tisztelettel. *Budapesten*.

110. Péterfi Sándor Jakab Elekhez. Hévíz, 1879. február 24.

Tisztelve szeretett Barátom!

Még az év kezdetén irt becses leveled vételével éreztem: hogy engemet a te baráti nemes részvéted anyira lekötölezt, hogy ön lelke vadját se tudnám kiállni, ha nyilvánított kedvencz akaratom létesítésében segéd kezét nem nyujtanék. Am de nehéz nekem legszivesebb akaratomat-is érvényesítenem; mert halommal áll utamban a figyelmemet egészen igénybe vevő sok irás s időm még mind nincs az írásra elég a napok mostohasága miatt, melyek kényszerítnek zajos családommal egyetlen szobába szorulni, mely nappal alig enged egy pár orai csendet; éjjel pedig már lámpa mellett se igen irhatok... aztán lelke nap estig a zaj és gond közt anyira elfárad, hogy az éji nyugalmat nem áldozhatomfel életem kockáztatása nélkül. Meg emészt a mindennapi élet gondjainak féregserge. Lankadok.

Munkám fő jelleme, a másnak és többnyire ingyen dolgozás. A közelebb mult héten például irtam beköszöntőt egy jobb ekklezsiába menő szegény papnak. *Az előtt* való héten irtam ugyan annak a kibucsuzót. *Az előtt* egy felebbező folyamodványt a bpesti itélő táblának. Felmentési folyamodványokat és okmányokat egy katonának. Meg az előtt és az előtt jártam és dolgoztam a visitatio munkájában. S ime! csak egy pillanatra vissza tekintve elbámulok, hová lesz rövid életemből – mentől hanyatlásra sietőbb annal becsesebb napjaimból nap nap után, hét hét után.

Azonban még-is élek még és teszek, ha csiga modra haladva is a mit lehet. Így most, például, megtehetem magamnak azt az örömet hogy kedved szerint ide zárva küldöm b.

⁴¹⁶ Péterfi Sándor megjegyzése a lap szélén: Februar 23^{kn}

e. Krizánk leveleit rendbe sorozva évről évre egymás után könnyebb áttekintés, kiegészítés kedvéért. Értem azon leveleket, melyeket már || kiküldöttem neked s ha azokatis ezekhez csatolhatod, sok tekintetben kiegészítik egymást.

Ezen leveleket gondos kezeidbe küldenem reám nézveis csak szerencse. Míg azok az enyészettől mentve lesznek, addig én-is élek a Kriza életének és munkásságának emléke körében.

Ezen levelekben rólad-is gyakran emlékeznek a b. e. püspök. Csak anyiból-is lelkiem előtt áll, hogy rokon lelkek voltak a munkában és feleitek szeretetében egyek voltak. Engem különösen siromba kísér a boldogító édes öntudat, hogy ti ketten valátok, kik kezdet fogva felkaroltátok ügyemet s igámat és terhetem megkönyitni örömtöknek tartátok. Emléketek lelkiem szentek szentjében él.

N. b. Nekem a te leveleid-is mind meg vannak 1837. óta. Nem oly sokak mint a Krizáé; de mondhatom: mentől kevesebbek, annál becsesebbek. Hát ha még úgy irhatnál, hogy nagyító üveg nélküli olvashassam? Vagy ha már neked se lehet másként csak írj mégis... csak hogy írhas! kedves, boldogító nekem látni ottan ottan[!] nemű jelét, hogy érkezel reám-is gondolni.

Kedves Elekem! Egy nagy kéresem van hozzád. A mult évben irtam egy füzet egyházi vasárnapi és innepi beszédet. Stein Jánost megkínáltam, de nem vállalta. Hiszem, hogy okadása igaz beszéd. De hát azért válogatott s gondosan öszve irt munkáimat csak úgy könnyedén félre dobhatom-e? én ki anyi időt áldoztam rá! Irdmeg nem tehetnéd-e, hogy kiadót keress Budapesten?

Kértem Főgondnok D. G. Urat pártfogásra, de még csak nem-is felelt kérésemre. Kértem N. Küiküllő megyei Tanfelügyelő Dániel Marton Urat Segesvárt. Biztatott, hogy a Közoktatásügyi Minister Urnak fogjabemutatni... Mekora nehéz kö esnékle szívemről, ha vetésem után arathatnék valamit.

Irtam egy szeris más-szoris, a mint hozzáfértem. De azt csak megtekintés végett küldöm. Hálám csekély eredményje ide van mellékelve. Adja a mindenható! Olvasd egés-séggel, unalom nélkül. Isten áldása nyugadjék rajtad és szeretteiden, kiknek egyen egyen örök tisztelettel vagyok minden esetre, hű szolgálatkész igaz barát:

Héviz. 1879. Február 24.

Péterfi Sándor mk
hévizi unitarius pap.

U.i.. Két melléklet a Kriza levelekhez kiegészítésül.

1. A távirat, mely hivatalosan tudosit véletlen haláláról.
2. Egy levél minister Tanácsos Szász Károly urtól, melyet irt a Kriza levelei visszaküldésekor. Azokat most masodizben küldöm Budapestre.

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Kriza János hagyatéka]

Autográf levél, 2 oldal.

Címzés (a 4. oldalon): Jakab Elek tisztelve szeretett Barátomnak. *Budapesten.*

Megjegyzés: Az utóirat a 3. oldalon található. Mellékelve egy sürgöny, melynek szövege:

Rendeltetés helye: M. Kir. Távirdai Állomás Kóhalom

Feladás helye: Kolozsvár

Feladás ideje: 1875. március 26. 2⁵⁷

Érkezés ideje: 1875. március 26. 3⁴⁰

Esperes Péterfi Sándornak Hévizre fizetett küldöncz által Kóhalomból –

Püspökünk ma reggel meghalt, temetése husvét másodikon délután 4 kor, mikor környéke egyházában harangozást rendeljen, menyiben lehet papjaival temetésre jöjjön. Consistoriumi meghagyásból.

Nagy Lajos

111. Péterfi Sándor Jakab Elekhez. Héviz, 1879. március 10.

Tisztelva szeretett Barátom!

Ide csatolva küldök még néhány levelet a b. e. Krizától.. Nevezetesen:

1^{sd} 1861. Septemb. 19. a f. rákosi ekklézsiának.

2^k 1865. Decemb. 23. Ferenczi Lajos-nak.

3^k 1871. April. 19 Siménfalvi Sándornak

4^k 1872. Aug. 26 Ferenczi Lajosnak

5^k 1872. April. 19 Ferenczi Lajosnak.⁴¹⁷

6.^k 1870. Sept. 11. Esperes Inczeffi Urnak.

7.^k 1870. Jul. 21. ugyan Inczeffi Urnak.⁴¹⁸

Ezen levelek közül a 6. 7. szám a. említetteket végre valahára a napokban küldé-meg *Török Áron*. – és én anyival inkább sieték azokat megküldeni; mert valóban figyelemre méltó kedves levelek vannak köztök s aztán neked-is egy úttal a többivel együtt könnyebb lesz velök elbánni.

Februar. 25.^k küldött levelemben legégetőbb kérdésem és kérésem egy fűzet szép és jó egyházi beszédeim kiadhatása volna, rászorultam a Honorariumra, életem feltétele.

Ismételten örvendek, hogy szerencsém vala szót válthatni veled. Jobbomat szívem teljes üdvözetével nyujtva feléd a távolba kivanom: Isten áldjonmeg szeretteiddel együtt! Vagyok, magamat ajálva, tisztelva szerető hű barátod:

Péterfi Sándor
mk.

Héviz. 1879. Márczius 10.ⁿ

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Krizza János hagyatéka]

Autográf levél, 1 oldal.

⁴¹⁷ Fügőlegesen a megjegyzés: Ezeket Ferenczi Lajos-

⁴¹⁸ Fügőlegesen a megjegyzés: Ezeket Török Áron küldé.

112. Kovács János a MTA elnökéhez. Kolozsvár, 1882. július 14.

Méltóságos Elnök Úr!

Van szerencsém becses tudomására hozni, hogy néhai Kriza János püspöknek s a m. tud. Akademia I. tagjának születése házáat az unitárius tanári kar és a tanuló ifjuság emléktáblával jelöli meg, s a mint a mellékelt sorrend mutatja, az ünnepély f. hó 30.-án lesz. Ha az Akademia tagjai közül valaki az ünnepélyen megjelenni kívánna, a legszívélyesebb fogadtatásban részesítjük.

Méltóságos elnök úrnak

Mély tisztelettel levén a

alázatos szolgája:
Kovács Jánossk.
igazgató tanár

Kolozsvártt. 1882. Jul. 14.^{-én.}

Lelőhely: MTAKK [RAL 566/1882.]
Autográf levél, 1 oldal.

113. Kovács János a Kisfaludy Társasághoz. Kolozsvár, 1882. július 15.

Nagy tekintetű Elnökség!

Van szerencsém becses tudomására hozni, hogy néhai Kriza János püspöknek, a m. tud. Akademia levelező – s a Kisfaludi társaság rendes-tagjának születése házáat az unitárius tanári kar és a tanuló ifjuság emléktáblával jelöli meg, s a mint a mellékelt sorrend mutatja, az ünnepély f. hó 30.^{-án} lesz. Ha az Akademia tagjai közül valaki az ünnepélyen megjelenni kívánna, a legszívélyesebb fogadtatásban részesítjük. Mély tisztelettel levén a

Nagy tekintetű Elnökségnek
Kolozsvártt 1882 Julius 15.^{-én}

alázatos szolgája:
Kovács Jánosm
igazgató tanár

Lelőhely: MTAKK [RAL 566/1882.]
Autográf levél, 1 oldal.

114. Gyulai Pál Imre Sándorhoz. Budapest, 1882. július 16.

Tisztelt barátom!

Nagy szívességre kérném a Kisfaludytársaság nevében. Nem tudom teljesítheti-e, de ha csak lehetséges nagyon kérném teljesítését.

E hó 30^{án} Nagy-Ajtán Kriza-ünnepély tartatik, a melyre a Kisfaludytársaság is meghívott. Valakinek közlünk az ünnepélyen minden esetre meg kell jelennie, de kívülem senki sincs Pesten, én is hetenként csak egy napra rándulok be Leányfalváról, hogy szerkesztői, akadémiai és Kisfaludytársasági ügyeimet igazítsam. Greguss, Szász Károly, a titkárok fürdön vannak, az ifju tagok Bukarestbe utaztak az írói és művészi expeditióval, egy szóval elül-hatul én vagyok itt s minthogy az akadémiában a főtitkárt is helyettesitem, lehetetlen Nagy-Ajtára mennem.

Ha sziveskednék elvállalni a Kisfaludytársaság képviselőtét, nagyon lekötelezné a társaságot. Az uti költséget akár előlegesen, akár utólagosan utalványoznám. Kriza valóban megérdemli e kegyeletet s talán az ön egészségének sem ártana egy kis kirandulás.

Ha nem mehetne ön, akkor Szász Béla társunkat sziveskedjék megkérni a tarsaság nevében. Válaszát mielőbb kérném, hogy akár önnek, akár Szász Bélának megírhassem a hivatalos levelet s a rendező bizottságot is értesíthessem.

A magyar szórendet illető pályakérdés-ajánlatát az osz- || tály elfogadta s ajánlata alapján formulázni is akarta, de eszünkbe jutott, hogy a magyar szórendről még tavaly kitézetett egy pályakérdés, mely folyvást hirdettetik, ezért kénytelenek voltunk mást tűzni ki.

Hát a Szemlének mikor ír? Egy kis tanulmány[!] vagy bírálatos ismertetést Arany Aristophaneséről nagyon szívesen venne, de ha egyebet nem lehet bármely apróságot is.

Buda-Pest jul. 16. 1882.

tisztelő barátja
Gyulai Pál

Lelőhely: RLt. [C/39. Az Imre-család iratai, Imre I. Sándor levelezése]

Autográf levél, 2 oldal.

Megjegyzés: A Magyar Tudományos Akadémia levélpapírján.

115. MTA elnöke Szabó Károlyhoz. Budapest, 1882. július 17.

Nagyságos ur,

A kolozsvári unitárius főiskola igazgatósága azon ünnepélyre melyet Kriza János születés-házának emléktáblával való megjelölése végett a folyó hó 30-án tart, a M. T. Akadémiát meghíván, szerencsém van Nagyságotat fölkérni, hogy ez ünnepélyen Akadémiánkat képviselni szíveskedjék.

Budapest, jul. 17. 1882.

Lelőhely: MTAKK [RAL 566/1882.]

Autográf levél, 1 oldal.

Címzése: Nagys. Szabó Károly úrnak, a M. T. Akadémia tagjának. Kolozsvár

Megjegyzés: Fogalmazvány.

116. Szabó Károly Arany Jánoshoz. Kolozsvár, 1882. július 21.

Kolozsvár 1882 jul. 21.

ad 566.

Nagyságos Titkár Ur!

Folyó hó 17-én kelt, de általam csak ma délben vett fölszólítása következtében sietek kijelenteni, hogy a M. tud. Akadémia által rám ruházott megbízást készséggel elfogadni kötelességemnek ismerem, s mint az Akadémia képviselője a Nagy-Ajtán július 30-án tartandó ünnepélyben a legszivesebben részt fogok venni.

Öszinte tisztelettel

Szabó Károly mk.

A mi az utra teendő költséget illeti, annak utalványoztatását akkor fogom kérni, midőn augusztus közepe felé néhány napot Budapesten fogok tölteni SzK.

Lelőhely: MTAKK [RAL 566/1882.]

Autográf levél, 1 oldal.

117. MTA elnöke Kovács Jánoshoz. Budapest, 1882. július 25.

Tisztelt Bizottság!

A m. t. akadémia vette önök meghívását a f. hó 30^{án} Nagy-Ajtán tartandó Kriza-ünnepélyre, melyen a boldogultnak szülőháza emléktáblával fog megjelölni. Fogadják

önök az akadémia köszönetét a kegyeletes tettért, melyel e jeles tagjának emlékét megtisztelik.

Valóban Kriza János az akadémiának régi és jelesebb tagjai közé tartozott. Toldy és Vörösmarty ajánlatára választatott meg, midőn a a[!] negyvenes évek elején mint költő már első fölléptével is magára vonta a közfigyelmet. majd a midőn Vadrózsái-t kiadta, egy székely szótár s a székely tájszólás sajátosságairól irt értekezés kiseretében, az akademia örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy értekezését a Sámueldíjjal megtisztelhesse.

Az ünnepélyen az akadémia képviselőjére és érzelmei tolmácsolására Szabó Károly r. t. kéreletett föl. Adja Isten, hogy a székely nép, mely ily kegyelettel tiszteli meg költőit és tudósait, ott a keleti határon folyvást őre legyen a haza egységének és a nemzeti műveltség ügyének.

Fogadja egyebiránt tiszteletem kifejezését

Buda-Pest jul 25. 1882.

Lelőhely: MTAKK [RAL 566/1882.]

Autográf levél, 1 oldal.

Megjegyzés: Fogalmazvány.

118. özv. Kriza Jánosné Gyulai Pálhoz. Kolozsvár, 1882. október 18.

Mélyen tisztelt Nagyságos Ur!

A Népköltési gyűjteményből két példányt, ugyszinten a 180 forint tiszteletdíjt kaptam. Fogadja ez egyszerű sorokban legmélyebb hálás köszönetemet, irányomban sokszor tunusított[!] joságáért, kívánom s kérem a jó Istent, hogy a Nagyságos Ur becses közhasznu munkás életét az emberi kor legvégső határáig tarcsa meg egészségben s fűszerezze minden kigondolható meglelégedéssel, a legnagyobb édes apai örömeket élvezhesse gyermekei boldogságának látásán. Magamat eddigi tapasztalt szives jöindulatjába ajánlva maradok

Kolozsvárt 1882 oct 18.

mindég hálástisztelője

özv. Kriza Jánosné

Lelőhely: OSZK Kézirattár [Levelestár]

Autográf levél, 1 oldal.

119. Jones, Henry Gyulai Pálhoz. Hull, 1884. február 26.

Feb 26th / 84

Dear Sir,

Professor Vámbéry has kindly given me a card of introduction to you which I enclose with the hope of receiving your invaluable aid: I so will proceed to tell you my needs. For some years past I have been engaged in a translation of the Magyar Folk Tales into English: I have completed || those of Erdelyi and Kriza which are to be published in London this year:⁴¹⁹ but I am very anxious indeed to obtain more knowledge as to the *superstitions* of the Magyars. I mean the *folk medicine: witchcraft* and so forth: this one cannot in England: and I venture to ask your kind assistance in the matter. If you have any transactions or works on the subject you would || lend me. I would be very grateful and would return them so soon as translated: the late Dr Gregusch[!] kindly sent me a copy of Erdelyi's Tales to work from. I hope you will pardon a perfect stranger thus writing to you, but this subject is almost unknown in England, and so we must ask the Magyar savants to assist us. I may add that I have made great progress in a work on the Folk Lore of Finland in which I have been assisted by many well known Finish scholars and which || will I trust be found of great value to the Comparative Mythologies: together with the Magyar work. Pardon me writing in English, but I understand you know our language: but any works or letters in Magyar will be understood.

Trusting to receive your invaluable aid in this important work.

I have the honour to remain yours very faithfully
dr Henry Jones

P.S. My work includes Folk *Music* [!]

Lelőhely: OSZK Kézirattár [Levelestár]

Autográf levél, 4 oldal.

Megjegyzés: A levélpapír feliratán egyben a címzés helye: Thornton Lodge, Goxhill, Hull.

A levél magyar fordítása:

Tisztelt Uram,

Vámbéry professzor volt szíves a rendelkezésemre bocsátani egy Önhöz szóló ajánlólevelet, amelyet azzal a reménnyel mellékelek, hogy részesülhetek felbecsülhetetlen segítségében. Levelemet folytatva vázolólok, hogy mire volna szükségem. Néhány év óta magyar népmesék angolra

⁴¹⁹ A londoni Folk-Lore Society 1884-ben tervezte a kötet publikálását, de az csak 1889-ben valósult meg. *The Folk-Tales of the Magyars. Collected by Kriza, Erdélyi, Pap, and others.* Translated and edited, with comparative notes, by the rev. W. Henry Jones and Lewis L. Kropf. London, Folk-Lore Society, 1889. [Ismertetése: Katona Lajos: Magyar mesék angol fordításban. *Ethnographia* 1891. II. (1) 39–42., válogatott reprint kiadása: Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 1989. Az utószót írta és a mesék forrásadatait közölte: Voigt Vilmos.]

fordításán dolgozom. Elkészültem Erdélyivel és Krizával, amelyek várhatóan ebben az évben fognak megjelenni Londonban. Azonban nagyon szeretnék többet megtudni a magyarok babonáiról; azaz a népi gyógyászatról, a boszorkányságról és a többiről, amelyek nem ismertek Angliában, és bátorodom az Ön segítségét kérni ebben az ügyben. Ha Önnek bármilyen ügylete vagy munkája volna ebben a témakörben, kérem, adja kölcson azokat. Nagyon hálás volnék, és ahogy lefordítom, visszaküldeném az anyagokat. A néhai dr. Gregusch[!] volt szíves küldeni számomra egy példányt Erdélyi meséiből, amelyből dolgozhattam. Remélem, megbocsátja egy tökéletes idegennek, hogy Önhöz fordult, de ez a tárgy szinte teljesen ismeretlen Angliában, így mi kénytelenek vagyunk a magyar tudósok segítségét kérni. Hozzátehetem, hogy nagy haladást értem el a finn folklór tanulmányozásában; számos jól ismert finn tudós mellett dolgozhattam – ennek eredménye, hiszem, értékes anyag lesz az összehasonlító mitológiai kutatásokhoz, a magyar munkával együtt. Elnézését kérem, hogy angolul írok, de úgy értesültem, hogy Ön ismeri nyelvünket. Én is megérték bármilyen munkát vagy levelet magyarul.

Munkámhoz szükséges felbecsülhetetlen segítségében bízva, maradok őszinte híve,

dr. Jones Henry

Uí.: Munkám népzene is tartalmaz.

120. Jakab Elek Kovács Jánoshoz. Budapest, 1894. január 9.

Tisztelt barátom!

Küldöm a Kriza-leveleket *Jegyzék*-kel, melyet aláírva, küldj annak idejében vissza.

Köszönöm, hogy fáradsz ügyeiben. Most 9-ke s d.u. 1 óra, még a pénz nincs itt; tán 1/2 3kor házamnál lesz; veddhát itt köszönetemet érte. A Kriza-levelek közt talász[!] töled hozzám írtegy levelet, a mely arról szól, hogy egykor én is tudtam s akartam veled s nektek szolgálni.

Corporáljuk⁴²⁰ hát s [-] és segéljük egymást ezutá[!] is, így [-] tarthatjuk fenn [-] ebben a setét világban.

Lenkasszonyt[!] üdvözlöm, gyerekeit köszöntöm, neked pedig kezeidet szorítva igaz barátsággal vagyok, mostani [- -] igaz szeretetedért hálás híved

Buda-Pest, jan. 9. 894.

Jakab Eleksk.

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Jakab Elek hagyatéka]

Autográf levél, 1 oldal.

Címzés: Tekintetes *Kovács János* Tanár urnak. Kolozsvár (Tivoli utca, 9. szám.)

Megjegyzés: Jakab Eleknek ez az időskori levele igen nehezen olvasható. Kézírása (a Budapesten írt levelek egy részének ismeretében) hangulatától függően is változott. Zárt levelezőlap.

⁴²⁰ corporáljuk (< corporo lat.) 'testtel felruház, testté válik, testesül' Itt a jelentése feltehetően az, hogy ajánlja, hogy vegyék bele ezt a levelet is a gyűjteménybe.

121. Jakab Elek Kovács Jánoshoz. Székelyudvarhely, 1894. július 16.

Kedves barátom!

Rég nem irtam, hogy unalmadra ne legyenek. Most kell írnom, hogy dolgaimat igazítanom segíts.

Én utolsó levelemmel két cikket küldöttem a *K. Magvető*-be kaptad-e? Skiadjátoke – tudasd, kérek.

Most *Dávid F. Emléke*-re irt bírálatokról írok. Pár hét alatt (talán?) meglesz.

Váltóimat még most igazítsd el, kérek. Octoberig aztán így vagy úgy házainkat eladjuk s akkor mindent kiegyenlítek.

Benigni urat kérd meg, hogy kivételesen ne kívánjon ujítást, te tudd meg, mi a következő 3 óra a kamat, s én jul. 1–4. k hozzád küldöm. Vajjon 3-ra vagy 6-ra vette volt ki a kamatot? nem[?] tudva.

Korbulynál szintén szolj még egyszer, a két váltóra a 17 forintot jul. 1–4-k kezeidhez küldöm. S octoberben kiegyenlitem – ha csak átok nem száll eladási törekvéseimre.

Hiszem, hogy nehezedre esik, aki adós soha sem voltál, de tőkepenzen vagy. Nekem ez nincs, csak két értékét vesztett házam, a mik most eladandók.

Te, ugy látszik, többé nem érdeklődöl az én küzködéseim iránt. A kicsi házáért Kilin nevű ur az ügyvédnek ígért 14,000 forintot, kedves nőm oda hagyta 16 ezerert s az újár költségei hordozásáért. Ha meg nem egyeznek, magán árverést tétetek az ügyvéd tanácsára september elején. Isten tudja, lesz e sikere.

Vajjon Horváth Kálmán báró ő Mlga nem venné meg, hogy háza legyen mint sógorodnak vagy a nagy házt, a hol istálló is van, vagy akicsit *Villának*. Dejó lenne ha megtudhatnád. Vagy van e [-] házuk?! Én nem tudom.

Isten veled kedves Jánosom! Ne sajnálj é- || rettem egy keveset fáradni, gondold meg, menyit fáradtam és tettem én minden közügyért s minden segélyt kérőért hosszú életemben. És aztán mielőbb írj pár sort egy 2 Fts levelező lapon, hogy tudjam a jul 1-sői sok tartozásokat jókor rendezni, hogy aggodalom ne zavarja nehéz idegenben való munkálkodásomat. Jaj te János! milyen viszonyok és emberek közé jutottam én székely rajongásomért! De már a mit kezdettem, be is kell végeznem, ha agyon nem nyom a sok év és óriási nehézségek Allása.

Hogy vagy te és családod? Kis leányod kapott-e ösztöndíjt? Hat a pesti hölgy otthon van már és hogy van? Többi gyermekeid nincsenek e valami betegségben? Üdvözlöm őket szeretettel lelkemből.

Mikor eljöttem Hornyanszkytól vettem egy Kr. Albumot s megbotránkozással láttam, hogy könyvébe rám 6. példány volt írva. Felzördültem hogy mi ez? Hisz én mindezt kifizettem, ha bár később is. En ingyen nem vittem el egyetis, csak a mit te otltédig adtál. Hogy számoltak el veled? Ezeket a rám terhül irt irt[!] példányokat kifizettéke neked? Mert a mint mondám – nekem nyugtám is van arról, hogy tőlem minden példány árát bevették.

Mégegyet. Mikor a Kriza leveleit neked leküldöttem, nem vetted észre, hogy egy Jegyzéket készített s végén sorolta azért, hogy te írd ala s ismerd el, hogy őket tőlem átvetted; mert nekem is [--] a nekem átengedő esperesektől, hogy vagy visszaküldöm, vagy a Kereszturi Gymnasiumnak adom. Mármost én magamat másképp nem tudom igazolni egyébbel, mint ha te azt a Jegyzéket aláírva, nekem visszaküldöd s én majd || a gymnasimhoz juttatom.

Az enyimekről anyit tudok, hogy türhetően vannak. Én a gyomrommal még mind vesződöm. Nem erősödöm ugy, mint tavaj őszszel a télig sok zord időjárás miatt, ami téli ruha viselését maig szükségessé.

Isten veled édes barátom! Köszöntöm a szent öreget s kérem Istent, hogy egéssége felett gondviselésével őrködjék, s ő engem továbbra is az enyimekkel és enyimekért szeressen.

Kezeidet [-] szoritva s megnyugvásodat lehetőleg sokat nem késve kérve, vagyok Sz.Udvarhely, jul. 16. 894.

igaz lelkü hived
Jakab Eleksk

Lelőhely: MUEKvGyLt. [Jakab Elek hagyatéka]
Autográf levél, 3 oldal.

122. Gyulai Pál Kovács Jánoshoz. Budapest, 1901 elején

Tisztelt tanár ur!

Ön felvilágosítást kér tőlem arra nézve, hogy Benedek Eleknek a törvényszék előtt mondott beszédében, melyet több lap közölt, hogyan jön bele Kriza János, ön ipja s általában mi igaz van az ipjára vonatkozó tények előadásában.

Hogy védőbeszédében Benedek miért hozza bele *Krizát*, azt ő tudná megmondani, hogy mi igaz s nem igaz beszédében Krizát illetőleg, azt megmondom én.

Benedek nem Kriza „*Vadrózsák*” című népköltési gyűjteményéről ír, hanem a Kisfaludy-Társaságnak arról a gyűjteményéről, a melyet én és Arany László szerkesztünk. Ennek első kötete 1872-ben jelent meg.

Ebben Krizától két mese van, az egyiket sajátkezüleg írta le és küldötte, a másik pedig már azelőtt megjelent egy lapban nyomtatva. Mindkettő alá ezt írtuk: „*Kriza János gyűjtése.*” Ezekre nem vonatkozhatott Benedek előadása. Gyűjteményünk II-ik kötete a Török Károly alföldi gyűjtéseit foglalja magában. Erre se czélozhat Benedek, hanem czéloz a III-ik kötetre, melyet Kriza János, Orbán Balázs, Benedek Elek és Sebesi Jób gyűjtéséből szerkesztettünk. Kriza János özvegye felküldötte hozzám a székely népköltést tárgyazó iratait. Ezek között voltak balladák és lyrai költemények, melyek egy része már a lapokban megjelent, de voltak meg nem jelentek is. Ezek Kriza gyűjtése jelöléssel jelentek

meg gyűjteményünk III-ik kötetében. Mesét Krizától sajátkezüleg leírva egyet se találtunk, hanem találtunk számos oly mesét, melyeket papok, diákok, tanítók küldöttek be Krizához. Ezeket Arany László, a ki a gyűjtemény mesei részét szerkesztette (én a balladákat és a dalokat szerkesztettem) gondosan elolvasta, de kevés használhatóat talált bennök, mert részint ismert mesék voltak, részint pedig kevés becsüek, mindamellert kiválasztott közülök négyet s abban állapotunk meg, hogy a kissé dagályos előadást egyszerűsíteni kell s erre Benedek alkalmas lesz, a ki épen most gyűjtött Székelyföldön népmeséket s még élénken vizsgálható benne a székely népmesék előadásmódja. Így biztuk meg Benedeket a négy mese átírásával, melyeket aztán Arany László átnézett, itt-ott javított is rajtok s jegyzeteket irt hozzá a kötet végén.

E négy mese alá nem azt irtuk: „*Kriza gyűjtése*” hanem „*Kriza hagyatékából*”, így akarván megkülönböztetni a kétféle közleményt. A tiszteletdíjat a négy meséért természetesen Kriza özvegyének küldöttük; de Benedeknek a saját gyűjtéséért, ha jól emlékszem, valamivel többet fizettünk, mint a mennyi megillette s így megfizettük azt a kis szivességet is, melyért különben ő nem kért semminemű tiszteletdíjat.

A mi Benedeknek azt az állítását illeti, hogy én őt – mint *mesegyűjtőt* megbíráltam és Krizát az ő rovására dicsértem, az teljesen nem igaz. A Benedektől 1894-ben kiadott „*Magyar mese és mondavilág*” című munkáról a „Budapesti Szemlé”-ben megjelent bírálatot nem én, hanem Arany László írta s benne nem a Kriza hagyatékából közölt mesékre célzott, hanem a „*Vadrózsák*”-ban megjelentekre. Arany László bírálatának ide vonatkozó sorai a következők:

„Benedek Elek a népmeséket könnyen, folyamatosan tudja elbeszélni, van élénksége, van humora, ismeri a magyar népies mesemondás sok csinját, binját és megszokott fogásait – s ezekből egész készletet tart rendelkezésében. – Előadása *nem olyan őseredeti és tartalmas, – mint Krizáé*, de a modern közönségnek könnyebben érthető, mert a megszokott olvasmányok stíljétől nem esik olyan távol. Színezése kevésbé gazdag s kevésbé változatos, mint Merényi Lászlóé, de nem is válik oly áradozóvá. A mesék szerkesztésének alakításában se Erdélyi Jánossal, se a Kisfaludy-társaság újabb gyűjteményében foglalt mesék javával nem vetekedhetik, de ezeknél népiesebb előadásra törekszik. Ez helyes. Csakhogy ez a törekvés, mint elbeszélőt, néha hibákba is viszi. Mintha csupa feledékeny és hanyag mesélőt venne követendő mintául, oly lazán szövi a cselekvényt; kifeled egyes motívumokat s utóbb ezzel a minduntalan: székely mesélő phraxissal „Közmént legyen mondva” tér vissza olyan esemény elmondására, a mit a cselekmény rendén kellett volna előadnia. Kétségkívül célzatosan teszi ezt, hogy a fonóházak keresetlen mesélgetését annál hivebben utánozza. Alig hisszük azonban, hogy ez a lustaság a népiességhez szükségképpen hozzátartoznék. Hogy az élőszóval, pusztá emlékezetből és többnyire minden előkészület nélkül mesélő könnyen kifeled egymást[!] s később azt úgy pótolja, a hogy épen lehet, ez se okul, se mentségül nem szolgálhat annak, a ki írva szerkeszt, hasonló feledékenységnek szándékos elkövetésére.”

Benedeket e mérsékelt s elég méltányos bírálat is egészen kihozta sodrából.

De bármilyen oka volt felindulásának, arra nem volt joga, hogy minden alap nélkül engem tartson a bírálathoz, s magát szembe állítsa Krizával. Ezt egyébiránt Benedek nemcsak a törvényszék előtt mondott beszédében tette, hanem azelőtt is lapjában.

Én nem tartottam felszólalását czáfolatra érdemesnek – azonban Katona Lajosnak, a ki a népmesék ügyében polemikába bocsátkozott vele, Krizát illetőleg felvilágosítással szolgáltam, a ki azt, ugytudom, fel is használta.

A mint leveléből látom, ön is fel akar szólalni ipja jó hírneve érdekében. Nem tanácsolom; Benedek nem árthat Kriza jó hírnevének, bármit is mond róla. De, ha ön mégis felszólal, e levelemet rendelkezésére bocsátom, azt akár kivonatban, akár egész terjedelmében közölheti.

Maradtam tisztelettel

alázatos szolgálója
Gyulai Pál.

Lelőhely: ismeretlen.

Közölve: *Ellenzék* XXII. 1901. (99) 1.

Megjegyzés: A levél a *Kriza János székely népmeséiről* című cikkben jelent meg, melynek teljes szövege a következő:

A „Pesti Hirlap”, valamint több budapesti napilap múlt évi decz. 2. i. számában, s a „Törvényszéki csarnok”-ban olvastam, hogy Benedek Elek a törvényszék előtt elmondott beszédében többek között a következő nyilatkozatot tette néhai Kriza János magyarországi unitárius püspökről, a „Vadrózsák” szerkesztőjéről, s a magyar népmesék egykori gyűjtőjéről.

„Ezelőtt 20 évvel, a mikor hónom alá csaptam egy csomó Kriza és Orbán-féle mesét és még egy nagyobb népköltési gyűjteményt és Gyulaihoz elmentem, azzal bizott meg Gyulai, hogy ezt az anyagot, már t. i. a Kriza János és Orbán Balázs meséit írjam át olyan irodalmi formába, mint a milyeneket én irtam. Meg is csináltam, de azért a Kriza nevére irtam alá. Ő is vette fel a honoráriumot. Önzetlenül tettem e szolgálatot a Gyulai megbízásából. Később az volt a köszönet érte, hogy Gyulai azt írta, hogy Kriza János különb meseíró, mint Benedek. *Ez nagyon bántott, mert hiszen minden Kriza-mesét én irtam és mégis Krizát magasztalta.*”

Sajnálom, hogy később figyelmeztettek e közleményre, de mihelyt figyelmeztettek, siettem felvilágosítást kérni ez ügyben, a Kisfaludy-Társaság népköltési gyűjteményének egyik szerkesztője, Gyulai Páltól, a ki nekem a következő levelet írta:

[következik a levél]

A közlött levél eléggé világosan tájékoztatja a közönséget, hogy mi igaz a Benedek Elek előadásában. Ennek közlésével tartoztam úgy boldogult ipam tiszta emlékének és puritán jellemének, valamint magának az olvasó közönségnek is.

Kolozsvárt 1901. április 29.

Kovács János
unitár. főgymn. tanár.

123. Kovács Kálmán Beöthy Zsolthoz. Kolozsvár, 1910. február 9.

Méltóságos Elnök Ur!

Régóta érzett hiány irodalmunkban, hogy Kriza János „Vadrózsák” című népköltési gyűjteménye teljesen kiveszett a forgalomból s még a könyvtárakban is csak valóságos unikumképpen szerepel. Minden iskolás tanulóknak tudnia kell, hogy minő nagy értéke van e gyűjteménynek; de nagyon kevés ember akad, ki magát a gyűjteményt színről-színre látta volna.

Mint Kriza János unokája s a mű kiadási jogának tulajdonosa, az ismételt megkeresések folytán többször gondoltam arra, hogy a „Vadrózsákat” újra kiadjam. Kétségtelen, hogy ez közszükségletet képez. Hiszen a gyűjtemény egyetlen kiadásban jelent meg, kevés példányban, csupán a bejelentett előfizetők számára. Könyvtárosi forgalomba alig került néhány példány. E kevés példány-||ból eldugott erdélyi parochiakban akad egy-egy; a könyvtárakban levő kevés példány a sok használatától elszakadozott.

Az itt elősorolt okok arra az elhatározásra indítottak, hogy e gyűjteményt, melyre nagy szükség van, 1911.-re, Kriza születésének századik évfordulójára kiadjam.

Nem lévén abban a helyzetben, hogy magam fedezzem a nyomtatási költségeket, felajánlom a művet a Kisfaludy-Társaság népköltési gyűjteménye számára.

A társaságnak ez a vállalata magában foglal mindent, a mi népköltészetünkben értékes, éppen csak ez hiányzik belőle, melyről pedig irodalomtörténetünk megállapította, hogy valamennyi között legértékesebb népköltési gyűjteményünk.

Amennyiben a Kisfaludy-Társaság fel ohajtja venni e kötetet gyűjteményébe, kérem Méltóságos Elnök Ur nagybecsű válaszát.

Maradtam Méltóságos Elnök Urnak alázatos szolgája:

Kolozsvár, 1910 febr. 9.

Kovács Kálmán
unitár. főgimn. tanár

Lelőhely: Néprajzi Múzeum EA [Sebestyén Gyula levelezése, EA 13148/K, 2810–2811. oldal]
Autográf levél, 2 oldal.

Címzés [a levél 4. oldalán (2812. oldal)]: Méltóságos Beöthy Zsolt úrnak, mint a Kisfaludy-Társaság elnökének Budapest. Kovács Kálmán unitárius főgimn. tanár beadványa a Kriza „Vadrózsák” kiadása ügyében. Ugyanott olvasható: Vál. 910. IV. 22.

124. Kovács Kálmán a Kisfaludy Társasághoz. Kolozsvár, 1910. május 6.

Kolozsvár, 1910 V/6

Igen tisztelt Uram, nagybecsű levelét köszönettel vettem s hogy eddig nem válaszoltam, oka, hogy egy példányt nem sikerült kapnom a Vadrózsákból. Azt hiszem, hogy valamelyik székely tanulónk a pünkösdi szünet után hoz egyet s akkor azonnal || küldeni fogom.

Mély tisztelettel kész szolgálja:

Kovács Kálmán

Lelőhely: Néprajzi Múzeum EA [Sebestyén Gyula levelezése, EA 13148/K, 2813–2814. oldal]
Autográf levél, 2 oldal.

125. Erdélyi Pál Sebestyén Gyulához. Kolozsvár, 1910. november 4.

Kedves Gyulám!

Krizától nálunk tudomásom szerint semmi sincs. Van azonban itt Kolozsvárt, Kriza unokájánál Kovács Kálmán unit. koll tanárnál Kriza hagyatékában egy- és más. Nem tudom, hogy ez most hogy áll. mert Kovács valamikor beszélt nekem arról valamit, hogy az iratokat, (még Gyulai életében átadott csomóban) nem tudja visszakapni tőle, meg arról is szólt valamit, hogy második kiadásban ő akarja adni, még pedig adalékokkal bővítve és az eredeti följegyzésekből korigálva. Mindez rémlik, de nem tiszta. Kérlek tehát légy szives őt fölkeresni.

A jövő héten szándékozom Pestre menni ha elszabadulhatok. A viszontlátásra öllelek tiéiddel együtt

Szerető barátod

Kv. 910. nov. 4-én

E.Pál

Lelőhely: Néprajzi Múzeum EA [Sebestyén Gyula levelezése, EA 13148/E 1156. oldal]
Autográf levél, 1 oldal.

Megjegyzés: A Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Könyvtára levélpapírján.

126. Kovács Kálmán Sebestyén Gyulához. Kolozsvár, 1910. november 22.

Kolozsvárt, 1910 XI/22

Mélyen tisztelt Uram, nov. 11.-én kelt nagybecsű soraira azért válaszolok most, mert reméltem, hogy valami érdemlegest írhatok.

Sajnos, még nem akadtunk rá a felhívásra. Pálfi Márton könyvtárnokunk azonban állandóan kútatja. Ami a kézirati anyagot illeti, annyit sikerült megtudnom, hogy – állítólag – Gyulai Pál már régen elküldötte néhai Szabó Samú tanárnak, kinek örököseit felszólítottam, de még választ nem kaptam.

Bármiben csekély szolgálatomat felajánlva maradok mély tisztelettel:

Kovács Kálmán

Lelőhely: Néprajzi Múzeum EA [Sebestyén Gyula levelezése, EA 13148/K, 2815–2816. oldal]

Autográf levél, 1 oldal.

Címzése: Nagys. D^f Sebestyén Gyula úrnak. *Budapest*. Magyar Nemzeti Múzeum. Orsz. Széchényi-Könyvtár.

Megjegyzés: A levél zárt levelezőlapon érkezett.

**127. Kriza Sándor Sebestyén Gyulához.
Homoródalmás, 1911. március 18.**

Nagyságos Dr. Sebestyén Gyula Úrnak, a Kisfaludy-Társaság r. tagja, fővárosi tanár Budapesten.

Mélyentisztelt Úram!

Szíves bocsánatát kell kérnem ismeretlen egyén létemre, a miért e levelemmel alkalmatlankodom.

Mint a „Kriza“ nevet viselő egyén, kegyeletes érzéssel olvasom a hirlapokból, hogy a Kisfaludy-Társaság ülésén a Mélyentisztel[!] Tanár Úr emlékbeszédet mondott Kriza Jánosról, – akihez alulírottat oly rokoni kötélék fűzi, – hogy *unoka-öcsként* kell bemutatkoznom[!], vala az én n. atyám testvéröccse a költő, unitárius püspöknek. –

De nem e bemutatkozásért, hanem abból a célból alkalmatlankodom a Mélyentisztelt Tanár Úr előtt, hogy olvasni, birni ohajtom b. e. nagybátyámról mondott emlékbeszédét teljes szövegében és minél elébb, nagy || pénz árán is megszerezni szándékozom azt, – úgy a „*Vadrózsák*“ második, kritikai jegyzeteivel bővített kiadását is. –

A beszerzésre vonatkozó, illetve útbaigazító tanácsát, szíves tájékoztatását tiszteletteljes alázattal kérem. Ennek rövides közlésére egy czimzett l. lapot idemellékelni bátor vagyok. –

Szíves fáradtságáért előre is fogadja hálás köszönetem kifejezését.

Kiváló tisztelem s nagyrabecsülésem nyilvánítása mellett maradtam

Homoródalmás 1911, III-5-n.

[Udvarhelyvárm.]

alázatos szolgája:

Kriza Sándor

áll. isk. igazgató-tanító.

Lelóhely: Néprajzi Múzeum EA [Sebestyén Gyula levelezése, EA 13148/K, 2941–2942. oldal]

Autográf levél, 2 oldal.

Megjegyzés: A levél végén más kéz (feltehetően Sebestyén Gyula) írásával: V. 911 III/11 füzetet ígértem.

128. Kovács Kálmán Sebestyén Gyulához. Kolozsvár, 1911. március 21.

Kolozsvár, 1911 III/21

Mélyen tisztelt Uram!

Azt hiszem, nem méltóztatik rossz néven venni, ha legmelegebben megköszönöm azokat a szíves szavakat, melyekkel a Kisfaludy-társaság ülésén néhai nagyatyám, Kriza János emlékének áldozott. A lapok- || ból értesültem erről s betegségem miatt csak most juthattam hozzá, hogy megköszönjem. Ha tudtunk volna róla, Pesten lakó testvérem s férje, ki a honvédelmi minisztériumban osztályfőnök bizonyára ott lettek volna.

Együttal egy kéréssel is bátorkodom alkalmat- || lankodni. Arra kérem ugyanis Nagyságodat, kegyeskednék a már megjelentnek jelzett 2.- kiadást megküldeni, vagy esetleg tudatni, hogy ez iránt hová forduljak?

S még egyet. Ha kegyeskednék a Kisfaludy-társaság ülésén tartott emlékbeszédét is meg- || küldeni azzal az engedéllyel, hogy egyházi lapunk a Keresztény Magvető közölhesse, nagy hálára kötelezne le.

Bocsánatot kérve az alkalmatlankodásért mély tisztelettel maradok kész szolgája:

Kovács Kálmán

Lelóhely: Néprajzi Múzeum EA [Sebestyén Gyula levelezése, EA 13148/K, 2817–2820. oldal]

Autográf levél, 4 oldal.

129. Sebestyén Gyula Vargha Gyulához. Budapest, 1911. december 11.

Kedves bátyám!

A M. Népkölt. Gyűjtemény ügyében folytatott tágkörű levelezésem kezd össze-
gabajodni néprajzi társasági és nemzeti múzeumi levelezésemmel. Ebből folyólag tisz-
telettel megkérlek, hogy bocsáss az én rendelkezésemre is egy csomó *felzetes* társasági
levélpapírt és borítékot. Ha nincs: engedélyt kérek arra, hogy a Franklin T.-nál nyomat-

hassak. (Az utóbbi esetben talán alczimül alkalmazhatnám „a M. Népk. Gyűjt. szerkesztősége” jelzését.

Egy füst alatt megkérlek még arra is, hogy az Athenaeummal minden tagnak küldess || „Vadrózsák”-at. E sürgetéssel talán Karácsony előtt kikerülne a könyvpiacra is. Kriza örökösének (Kovács Kálmán unit. gimn. tanárnak, Kolozsvarra) már megírtam, hogy *jogérvényesen* igazolja magát. Azt hiszem, hogy a „Krisztkindli” jól esik neki.

Bp. 911. XII / 11.

Forró üdvözlettel
Dr. Sebestyén Gyula mk.

Lelőhely: MTAKK [Ms 1019/ 71.]

Autográf levél, 2 oldal.

Megjegyzés: A levélpapíron két (nehezen olvasható) pecsét látható, feliratuk: Dr. Vargha Zoltán gyűjteménye, illetve Dr. Gorzsonyi[?] Vargha Zoltán tanügyi főtanácsos Budapest II. Keleti Károly u. 89.[?]

130. Kovács Kálmán Sebestyén Gyulához. Kolozsvár, 1911. december 14.

Kolozsvár, 1911 XII/14

Mélyen tisztelt Nagyságos Uram!

Szíves értesítését hálásköszönettel kaptam s azonnal értesítettem testvéreimet s két unokatestvéreimet, hogy küldjék be hozzám a meghatalmazásukat.

A jövő héten magam egy-két napot Pesten töltök s így bátor leszek Nagysá- || godnál a jelzett ügyben alkalmatlankodni s egyben azért a szép emlékbeszédért, mely itten unitárius körökben nagy hatást gyakorolt, személyesen is hálás köszönetet mondani.

Mély tisztelettel kész szolgája:

Kovács Kálmán
főgimn. tanár

Lelőhely: Néprajzi Múzeum EA [Sebestyén Gyula levelezése, EA 13148/K, 2821–2822. oldal]

Autográf levél, 2 oldal.

131. Sebestyén Gyula a Kisfaludy Társasághoz. Budapest, 1912. január 15.

Kedves bátyám!

Ranschburg Viktor, az Athenaeum egyik igazgatója nekem tegnapelőtt megígérte, hogy a Kriza-kiadásból minden tagnak juttat egy példányt. Csak az expediálással kívánja a Kisfaludy Társaságot, illetve ennek titkári hivatalát megterhelni. Az istenért, valahogy

ki ne hozd ám a sodrából! Mert csak így lesz a jövőben is bizonyos az, hogy minden tag megkapja a neki szánt példányt. Egyébként pedig mindig hivatkozni lehet a M. Népk. Gyűjt. nyomdai szerződésére, a melyből (a fenti ígéretet megelőzőleg) R. úr ad oculos⁴²¹ demonstrálta, hogy példányt || csak az kaphat, a ki ez iránt megnyilatkozó óhajának a titkárság útján az Athenaeumnál jelét adja. Én azonban nyomban rádörögtem, hogy így nem dolgozom: mert hát a sok és szerfelett terhes, sőt – mi több – felelősségterhes munkának még az a tudat se legyen a mozgató rugója, hogy az eredményt legalább a kenyeres társak tudomásul veszik (És így tovább).

R. úr egyébként nagyon örül a két szép kötetnek. Beszélt a honoráriumról is, a melyet az örökösökre való tekintettel, a maga egészében ugyancsak hozzád akar átutalni. Ezt is fogadd el, sőt – ha szükséges – sűrgesd is || meg. Nem szeretném ugyanis, ha Kovács Kálmán tanár úr (Kolozsvár unit főgimn.) ebben a tárgyban ismét engem venne elő.

Végül még arra is megkérlek, hogy szíves intézkedésedből folyólag nékem ne 1, hanem legalább is 5-6 tagajánlatot juttass. Az én derék szentatyámnak akarok nehányat meneszteni. A jelölés alkalmából *ennyit* legalább is megérdemel.

Bpest, 912. I / 15.

Forró üdvözlettel
Dr. Sebestyén Gyula mk.

Lelőhely: MTAKK [Ms. 5752/ 8 – 1912.]

Autográf levél, 3 oldal.

⁴²¹ 'szemre'